

ریاضی‌دانان معاصر ایران **میرزا جلیلی**

معلم فرهیخته ریاضی و مؤلف کتاب‌های درسی برای چند نسل

- دکتر رضاحیدری قزلجه، استادیار دانشگاه فرهنگیان تهران
- تصویرگر: حمید خلوتی

۱. میرزا جلیلی نامی آشنا برای چند نسل از مدرسه‌رفته‌های ایران است که خدمات برجسته‌اش، از او معلمی مثال‌زدنی ساخت. او در اردیبهشت سال ۱۳۱۲ در بوشهر متولد شد، ۸۲ سال در این جهان زیست، و سرانجام در آذرماه ۱۳۹۴ به لقای دوست شنافت. میرزا دوره ابتدایی را در زادگاهش گذراند. سپس وارد «دبیرستان سعادت» بوشهر شد. این دبیرستان هم‌زمان با تأسیس دارالفنون، تأسیس شده بود. بعد از سپری کردن دوره اول دبیرستان، یعنی پایان کلاس نهم، در آزمون ورودی دانش‌سرای مقدماتی شیراز قبول شد و به شیراز رفت تا با گذراندن دوره دو ساله دانش‌سرا آموزگار شود. این اتفاق در سال ۱۳۳۰ رخ داد و محل کار او شهر کازرون تعیین شد.

۲. مسئولان آموزش و پرورش کازرون چون دیدند که جلیلی در ریاضی توانایی خوبی دارد و از طرف دیگر دبیر ریاضی هم نداشتند، او را به عنوان دبیر ریاضی دبیرستان پذیرفتند. پس از شش سال تدریس در کازرون، در سال ۱۳۳۶ تصمیم گرفت در رشته ریاضی ادامه تحصیل دهد. بنابراین دیپلم ناقص خود را به دیپلم کامل تبدیل کرد! امتحان داد و در رشته ریاضی «دانش‌سرای عالی تهران» (دانشگاه خوارزمی فعلی) پذیرفته شد. چون دوره لیسانس ریاضی را با رتبه اول به پایان رساند، بنابراین می‌توانست بورس بگیرد و برای ادامه تحصیل به یکی از دانشگاه‌های خارج از کشور برود. اما به دلایل شخصی از این امتیاز استفاده نکرد و به کار تدریس خود در کازرون برگشت. در همین شهر ازدواج کرد و چند سال هم مدیر دبیرستان بود. در سال ۱۳۴۸ مسابقه‌ای بود که از طریق آن، افرادی را برای ادامه تحصیل به کشور انگلستان می‌فرستادند. جلیلی در این مسابقه شرکت کرد.

پس از قبولی در آزمون کتبی، در مصاحبه از او پرسیدند چرا می‌خواهد به انگلستان برود و در چه زمینه‌ای می‌خواهد کار کند. او در جواب گفت: «می‌خواهم بروم ریاضیات جدید را یاد بگیرم و بیایم در ایران تدریس کنم.» بالاخره در این مسابقه انتخاب شد و به لندن رفت. در آنجا یک دوره یک ساله ریاضیات جدید را گذراند که تقریباً در سطح فوق‌لیسانس بود. در این دوره با علاقه‌مندی فراوان، کتاب‌های درسی ریاضی را که در دبیرستان‌های آنجا تدریس می‌شدند، با دقت مطالعه کرد و با مجموعه‌ای از آن کتاب‌ها به ایران بازگشت و به سر کار خود در کازرون رفت. او همچنین گزارشی از آن مأموریت علمی تهیه کرد و برای وزیر وقت آموزش و پرورش فرستاد. در آن گزارش نوشته بود که وضعیت ریاضیات در دبیرستان‌های ما به روز نیست و به مطالبی که در کشورهای دیگر تدریس می‌شدند، اشاره کرده بود. این گزارش مورد توجه وزیر واقع شد و دستور داد که میرزا در سال ۱۳۵۰ به تهران منتقل شود تا در گروه ریاضی «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی» مشغول به کار شود. به این ترتیب، جلیلی در موقعیت و جایگاهی قرار گرفت که می‌توانست تأثیر تعیین‌کننده‌ای بر آموزش ریاضی کشور داشته باشد.

۳. در سال ۱۳۶۶ دانش‌آموزان ایران برای اولین بار در المپیاد جهانی ریاضی در قالب یک تیم شش نفره شرکت داشتند که به خاطر کسب مدال برنز توسط یکی از اعضای تیم، ایران مقام ۲۶ را بین ۴۲ کشور کسب کرد. این نتیجه با توجه به اولین حضور نتیجه خیره‌کننده‌ای محسوب می‌شد. البته ۱۱ سال بعد از آن، در سال ۱۳۷۷ ایران رتبه اول را در المپیاد جهانی ریاضی کسب کرد. سرپرستی تیم ایران در اولین دوره حضور کشور در المپیاد ریاضی که در کشور کوبا برگزار شد، بر عهده استاد جلیلی و یکی از استادان ریاضی «دانشگاه صنعتی شریف» بود.

۴. جلیلی با وجود تسلطی که بر ریاضیات داشت، از روزآمد کردن دانش خود غافل نمی‌شد. او در سال ۱۳۵۲ به آمریکا رفت و یک دوره شش ماهه برنامه‌ریزی آموزشی را در دانشگاه تگزاس گذراند. در این دوره باز هم او به بررسی کتاب‌های درسی ریاضی دبیرستانی ایالت‌های آمریکا از سال ۱۹۳۰ تا ۱۹۷۲ پرداخت. او همچنین در کنفرانس‌های بین‌المللی متعدد از جمله در کشورهای استرالیا، انگلستان و هلند شرکت کرد.

۵. میرزا جلیلی کتاب‌های زیادی تألیف و ترجمه کرد. اما از آنجا که به مدت چند دهه کارشناس یا مدیر گروه ریاضی دفتر تألیف بود، بیشترین کارهای ایشان در زمینه تألیف کتاب‌های درسی بوده است. به طوری که استاد در مقاطع زمانی متفاوت، برای هر سه دوره ابتدایی، راهنمایی (معادل متوسطه اول کنونی) و دبیرستان و همچنین برای دانشجویان مراکز تربیت معلم سابق کتاب درسی نوشته است. در راه‌اندازی مجله «رشد آموزش ریاضی» نیز، به عنوان اولین مجله تخصصی مخصوص دبیران ریاضی، ایشان نقش مهمی داشت؛ مجله‌ای که پس از گذشت حدود ۴۰ سال، همچنان به‌طور منظم منتشر می‌شود.

۶. جلیلی همواره از اعضای تأثیرگذار هیئت تحریریه این مجله بود و تا آخرین هفته‌های عمر، همکاری ایشان با آن تداوم داشت. علاوه بر نوشته‌هایش در سایر مجلات، در مجله رشد آموزش ریاضی نیز حدود ۴۰ مقاله به چاپ رساند. در اینجا، نقل خاطره‌ای از ایشان در مورد علاقه‌مند شدنشان به ریاضی خالی از لطف نیست: «دبیرستان که بودم، تخیل داستان نویسی داشتم. اگر ریاضی نمی‌خواندم، شاید داستان نویسی می‌شدم. اما وقتی دانش آموز دوم دبیرستان بودم، اواسط سال معلم جدیدی به کلاس ما آمد که هندسه درس می‌داد. یک روز شکلی روی تخته کلاس کشید و مسئله‌ای را مطرح کرد و گفت: بچه‌ها هرکسی این مسئله را برای جلسه بعد حل کند، جایزه می‌گیرد. من چون قدکوتاه بودم، جایم همیشه در ردیف اول کلاس بود. بعد از چند دقیقه اندیشیدن، دست بلند کردم و گفتم: من حل کردم. معلم جواب داد که بنشین سر جایت و وقت کلاس را نگیر. این مسئله به این سادگی‌ها حل نمی‌شود. من اصرار کردم. عده‌ای از بچه‌ها هم گفتند آقا اجازه دهید بروم غلط حل کند تا به او بخندیم و معلم اجازه داد. پای تخته رفتیم. شکل هنوز روی تخته بود. یک خط اضافه کشیدم و به کمک آن مسئله را حل کردم. فردای آن روز در مراسم صبحگاه، جلوی صف دانش آموزان در حیاط مدرسه، رئیس دبیرستان مرا به اسم به جایگاه فراخواند و از قول آن معلم ریاضی، از هوش من تعریف کرد. این عمل در روحیه من تأثیر مثبت گذاشت و به ریاضی علاقه‌مند شدم.»

۷. شعار او همیشه این بود: «بچه‌ها هرچه را نمی‌دانید، بپرسید.» خود او نیز در زندگی همین روش را دنبال می‌کرد. در پس چهره خندان و مهربان او، ذهنی فعال و جویای مطالب تازه بود. مطالعه مستمر تا آخرین روزهای زندگی، نظم و جدیت در کارها، سخاوت در انتقال تجربه، رفتار متین و از همه مهم‌تر، عشق به تدریس ریاضی از جمله شاخص‌های فراموش‌نشدنی جلیلی بود. شخصیت وارسته و متعهد این معلم فرزانه موجب شده بود که نگاه او به تعلیم و تربیت و آموزش ریاضی رنگ قداست به خود بگیرد. او هر روز صبح کارش را با گوشودن قرآن مجید و قرانت آیاتی از کلام الهی و توجه به ترجمه آن‌ها شروع می‌کرد و به همه همکاران خود نیز توصیه می‌کرد که چنین کنند. مقید به نماز جماعت بود و همواره دعایش این بود:
 خدایا چنان کن سرانجام کار تو خشنود باشی و ما رستگار آری، با سفر به سرای رستگاران، ان‌شاءالله که رستگار شده است.

۸. **هصا:** ۱۰ کیسه داریم که هر کدام دارای ۱۰ سکه‌اند. ۹ تا از کیسه‌ها سکه‌های ۱۰ گرمی اصل دارند و تنها یکی از کیسه‌ها حاوی سکه‌های تقلبی ۹ گرمی است. چگونه می‌توانیم فقط با یک بار وزن کردن کیسه سکه‌های تقلبی را مشخص کنیم؟ برای بررسی درستی جواب خود، کد زیر را اسکن کنید.

منبع اصلی:
 زهرا گویا و همکاران (۱۳۹۵). ویژه‌نامه زنده‌یاد میرزا جلیلی. مجله رشد آموزش ریاضی. دوره سی و سوم، شماره ۳.

